

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

CLASSIFICATION PRINCIPLES OF PREVENTIVE UKRAINE NATIONAL POLICE

Фелик В.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор Прикарпатського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена дослідженню системи принципів профілактичної діяльності Національної поліції. Визначено поняття принципів профілактичної діяльності Національної поліції; розроблена класифікація принципів профілактичної діяльності Національної поліції; охарактеризовані ці принципи, визначена їх роль в забезпеченні ефективності профілактичної діяльності.

Ключові слова: Національна поліція, профілактика, діяльність, принципи.

Статья посвящена исследованию системы принципов профилактической деятельности Национальной полиции. Определено понятие принципов профилактической деятельности Национальной полиции; разработана классификация принципов профилактической деятельности Национальной полиции; охарактеризованы эти принципы, определена их роль в обеспечении эффективности профилактической деятельности.

Ключевые слова: Национальная полиция, профилактика, деятельность, принципы.

The article investigates the principles of preventive system of the National Police. The concept of preventive principles of the National Police; classification of the principles of preventive activity of the National Police; describes these principles, defined their role in ensuring the effectiveness of preventive activities.

Key words: National Police, prevention activities, principles.

Постановка проблеми. Профілактична діяльність Національної поліції ґрунтується на системі принципів. Їх сутність полягає в тому, що лише при дотриманні певних основоположних засад здійснення профілактичної діяльності можливо досягти високого рівня її ефективності. У зв'язку з цим виникає необхідність у систематизації відповідних принципів. Необхідно зауважити, що із прийняттям нового Закону «Про Національну поліцію» система принципів функціонування Національної поліції, в тому числі здійснення нею профілактичної діяльності, була суттєво розширена. Зокрема, було запроваджено такі принципи, як співробітництво з населенням на засадах партнерства, незалежності поліцейського та підпорядкування його тільки прямому керівнику та багато інших принципів. Тому проблема класифікації принципів профілактичної діяльності Національної поліції набула нової актуальності.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що ґрунтуються на сучасних підходах та положеннях нового Закону України «Про Національну поліцію», присвячених класифікації принципів профілактичної діяльності Національної поліції, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу цього питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан опрацювання. Окремі аспекти профілактичної діяльності правоохоронних органів, а також її принципів, досліджували такі вчені, як О.Б. Андреева, В.М. Бабакін, С.Г. Братель, К.Л. Бугайчук, Є.В. Додін, С.М. Кавун, О.М. Ключев, І.І. Комарницька, М.І. Корнієнко, В.І. Мельник, Ю.С. Назар,

С.Д. Подлінець, С.І. Соха, С.В. Шестаков. Однак на сьогоднішній день відсутні актуальні комплексні дослідження, присвячені класифікації принципів профілактичної діяльності Національної поліції України, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Метою статті є класифікації принципів профілактичної діяльності Національної поліції України. Для досягнення поставленої мети в статті планується виконати такі завдання: визначити поняття принципів профілактичної діяльності Національної поліції; розробити класифікацію принципів профілактичної діяльності Національної поліції; охарактеризувати ці принципи, визначити їх роль в забезпеченні ефективності профілактичної діяльності Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка суспільна діяльність ґрунтується на певних основоположних засадах, дотримання яких сприяє підвищенню її ефективності. В науковій літературі традиційно такі засади називаються принципами.

В тлумачних словниках поняття «принцип» визначається як: 1) основа організації дії якого-небудь приладу, машини тощо [1, с. 1107]; 2) основне, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, світогляду, теоретичної програми; 3) внутрішнє переконання людини, що визначає його ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності; 4) основна особливість в організації чого-небудь [2, с. 692]; 5) першооснова, керівна ідея, основне правило поведінки [3, с. 130].

Вченими пропонуються різні визначення цієї категорії. Однак практично всі науковці сходяться на тому, що принципи права – це такі засадничі ідеї

права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю [4, с. 42].

Сутнісна характеристика принципів діяльності державних органів виражається в тому, що вони обумовлюють підпорядкування такої діяльності не тільки правовим нормам, але і засадам морально-етичного характеру, що надає будь-якій державній діяльності соціальної спрямованості. У зв'язку з цим не викликає сумніву той факт, що діяльність Національної поліції, в тому числі такий її напрям, як профілактика правопорушень, має ґрунтуватися на відповідних принципах.

Під принципами профілактичної діяльності Національної поліції України пропонуємо розуміти керівні засади, соціально-правові ідеї, що визначені нормами національного законодавства та міжнародно-правовими актами, на яких ґрунтується діяльність Національної поліції, її окремих структур та посадових осіб у сфері попередження адміністративних та інших правопорушень, проведення профілактичних заходів, забезпечення публічної безпеки та порядку.

Науковцями висловлюються різні пропозиції щодо класифікації принципів профілактичної діяльності правоохоронних органів.

Так, на думку В.М. Бабакіна, до основних принципів профілактики адміністративних правопорушень органами внутрішніх справ слід віднести:

- законність, яка передбачає сувору відповідність профілактичної діяльності вимогам законодавства;
- соціальну справедливість і гуманізм, які передбачають захист законних інтересів фізичних і юридичних осіб, щодо яких здійснюється профілактичний вплив (зокрема, застосування заходів профілактичного впливу повинно відповідати його цілям), недопущення заподіяння під час проведення профілактичних заходів фізичних страждань та приниження людської честі та гідності;
- комплексність профілактики, тобто вжиття заходів психолого-педагогічного, економічного, організаційного, правового характеру; вплив на всю сукупність причин і умов, що можуть сприяти асоціальній поведінці особи [5, с. 75–76].

До принципів профілактичної діяльності дільничних інспекторів О.Б. Андреева віднесла законність, тобто дотримання під час проведення профілактичної роботи приписів нормативних актів; гуманізм, тобто моральне, людяне ставлення до об'єкта профілактики; індивідуальний підхід; комплексність; своєчасність тощо [6, с. 150].

Відповідно до ст. 3 законопроекту «Про профілактику правопорушень» від 14 червня 2006 р. профілактика правопорушень здійснюється за принципами:

- законності, тобто лише в межах обов'язків і прав, які визначені цим Законом та іншими законами України;
- спільності – участі в профілактичній діяльності, крім правоохоронних органів, усіх інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

підприємств, установ, організацій, громадських організацій та окремих громадян;

– гуманізму – поваги до прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина та визнання їх пріоритету над державними інтересами;

– віддання переваги методам переконання – застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу;

– гласності – систематичного висвітлення в державній статистиці та засобах масової інформації відомостей про стан профілактики правопорушень;

– недопущення розголошення особистих даних людини, отриманих у процесі здійснення профілактичних заходів;

– індивідуалізації та диференціації форм і методів профілактики;

– об'єктивності – безстороннього, неупередженого, незалежного від волі та бажання людини здійснення заходів, що запобігають учиненню правопорушень;

– системності – застосування заходів попередження правопорушень у комплексному поєднанні відповідно до розроблених планів;

– обов'язковості – нормативно закріпленого здійснення заходів, безумовних для виконання;

– верховенства права, тобто відповідності норм закону нормам Конституції України [7].

Подібну систему принципів профілактики правопорушень пропонує С.І. Соха. До них додаються принципи:

– демократизму – участі у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але і громадян, їх об'єднань;

– науковості – використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які розроблені та схвалені наукою;

– диференційованого підходу – врахування як загальних особливостей детермінант правопорушень, так і індивідуальних властивостей правопорушників;

– плановості та прогнозування – всебічного вивчення та аналізу стану адміністративної делікатності, складання та реалізації відповідних програм профілактики правопорушень;

– взаємодії та координації зусиль суб'єктів профілактики правопорушень [8, с. 207].

Таким чином, система принципів профілактичної діяльності правоохоронних органів досить широка. Між тим, зважаючи на необхідність приведення цієї системи відповідно до вимог, по-перше, міжнародних актів, а по-друге, до оновленого адміністративного законодавства України, яким регламентована діяльність Національної поліції [9], вважаємо, що принципи профілактичної діяльності цього органу можна класифікувати за такими критеріями.

1) Залежно від рівня правової регламентації відповідних принципів вони поділяються на ті, що закріплені Конституцією України, міжнародно-правовими актами та законами України.

Зокрема, конституційними є такі принципи.

– Принцип верховенства права. Його тлумачення наведено в ст. 8 Конституції України, а також в рі-

шеннях Конституційного Суду України. Так, відповідно до ст. 8 Основного Закону Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [10]. В свою чергу, Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп визначається, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовчу діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом повинні бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [11].

Щодо до профілактичної діяльності Національної поліції цей принцип виражається в тому, що поліція при вжитті будь-яких заходів та дій профілактичного характеру має керуватися Конституцією України та законами, що прийняті на її основі та відповідають їй, а також конституційними принципами та міжнародними стандартами.

– *Принцип пріоритетності життя, здоров'я, прав, свобод та інтересів, честі та гідності людини та громадянина.* Це означає, що не допускається вжиття поліцією будь-яких превентивних заходів, які можуть зашкодити життю, здоров'ю людини та громадянина, або які принижують його честь та гідність. Будь-які обмеження прав та свобод допускаються лише у конкретних випадках, чітко визначених законодавством.

– *Принцип демократичності.* В Україні гарантується влада народу, яка визнається первинною до державної влади. Профілактичні заходи, що вживаються поліцією, мають враховувати суспільні інтереси, співвідноситись з демократичними цінностями суспільства.

– *Принцип особистої свободи та недоторканності особи.* В порядку здійснення профілактичних заходів Національною поліцією України не допускається будь-які обмеження особистої свободи людини та громадянина (арешт, затримання) без рішення суду, крім випадків, прямо визначених законодавством.

– *Принцип рівності всіх громадян.* Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [10]. При вжитті превентивних заходів не допускаються будь-які привілеї окремих громадян чи груп громадян тощо.

До міжнародних стандартів профілактичної діяльності Національної поліції, які поки що не знайшли свого втілення в Конституції та законах України, належать такі принципи.

– *Принцип винятковості та пропорційності застосування сили органами поліції при вжитті превентивних заходів.* Це означає, що Національною поліцією може за розумної необхідності в конкретних обставинах для запобігання злочину або при виконанні законного затримання чи допомозі в його проведенні, застосовуватися сила, однак відповідно до законів та у розумних межах.

– *Принцип чесності, неупередженості та гідності.* Працівник поліції повинен діяти чесно, неупереджено та гідно. Зокрема, він повинен утримуватися від будь-яких корупційних дій та рішуче виступати проти них. Будь-які спроби хабарництва з боку осіб, що підпадають під дію профілактичних заходів, мають прискатись.

– *Принцип особистої відповідальності за наслідки вчинених дій.* Працівник поліції повинен нести особисту відповідальність за свої власні дії та за дії або бездіяльність, здійснені за його наказом [12, с. 8, 16–17] тощо.

Законом України «Про Національну поліцію» [9] визначені такі принципи профілактичної діяльності.

– *Принцип законності.* Національна поліція має вживати профілактичних заходів та вчиняти превентивні дії тільки у межах повноважень, у спосіб та із застосуванням методів, визначених законами та іншими нормативними актами. У зв'язку з цим необхідно деталізувати превентивну діяльність поліції в окремих підзаконних актах.

– *Принцип відкритості та прозорості.* Відомості про рівень злочинності, а також про кількість вчинюваних адміністративних правопорушень мають перебувати у відкритому доступі з метою інформування громадян про ситуацію в цій сфері. Важливо також узагальнювати та оприлюднювати інформацію про причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень, заходи, яких було вжито щодо їх усунення, що фактично не здійснюється.

– *Принцип політичної нейтральності.* Національна поліція здійснює профілактичну діяльність незалежно від політичних переконань та партійної належності громадян, а також від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань, політичної ситуації, що склалася в державі.

– *Принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства.* З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад [9].

– *Принцип безперервності.* Національна поліція здійснює превентивні дії постійно, безперервно та цілодобово, в тому числі при патрулюванні, припиненні інших правопорушень та злочинів.

2) Залежно від спрямованості дії принципів та їх впливу на ефективність профілактичної діяльності Національної поліції принципи поділяються на такі види.

– *Принципи-настанови*, до яких належать практично всі конституційні принципи та міжнародні стандарти, в яких превалюють ідеологічні приписи, настанови морально-етичного характеру (рівність, демократичність, гуманізм, пріоритетність прав, свобод та інтересів людини та громадянина тощо).

– *Принципи-умови* – принципи, що визначають умови ефективності та законності провадження профілактичних заходів (верховенство права, відкритість та гласність, політичної нейтральності тощо).

– *Принципи-дії* – принципи, в яких описуються певні дії, здійснення яких необхідне для досягнення позитивного соціального ефекту (співробітництво з населенням на засадах партнерства, безперервності тощо).

Висновки. Проведене дослідження показало, що принципи відіграють важливу роль як у забезпеченні ефективності профілактичної діяльності Національ-

ної поліції, так і в дотриманні цим органом вимог законності та верховенства права. З одного боку, принципи уособлюють суспільну ідеологію, що формується роками, з іншого – вони мають абсолютно практичне значення.

Між тим справедливо відзначити, що деякі міжнародні принципи не знайшли належного втілення в національному законодавстві (наприклад, принцип особистої відповідальності поліцейського за наслідки своїх дій); щодо інших відсутній дієвий механізм їх застосування (наприклад, принципи гласності та відкритості). У зв'язку з цим вважаємо, що перспективою подальших наукових досліджень в цій сфері має стати оптимізація законодавчої регламентації принципів діяльності Національної поліції, в тому числі профілактичної, та удосконалення механізму реалізації деяких принципів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Советский энциклопедический словарь / под ред. А.М. Прохорова. – 4-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 3-е изд., стереотипное. – М. : Азъ, 1996. – 928 с.
3. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 569 с.
4. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права / О.В. Старчук // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 40–43.
5. Бабакин В.М. Поняття та система заходів профілактики правопорушень у сфері пасажирських та вантажних перевезень / В.М. Бабакин // Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – Вип. 2. – С. 73–77.
6. Андреева О.Б. Форми та методи профілактичної діяльності дільничних інспекторів міліції / О.Б. Андреева // Право і безпека. – 2011. – № 1 (38). – С. 148–152.
7. Про профілактику правопорушень : проект Закону України від 14 червня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>.
8. Соха С.І. Профілактика адміністративних правопорушень: поняття та зміст / С.І. Соха // Митна справа. – 2014. – № 2 (92). – С. 206–211.
9. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
10. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа при призначення судом більш м'якого покарання) : Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15–рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.
12. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О.А. Банчука. – К. : О.М. Москаленко, 2013. – 588 с.